

EYÜP MİHRİŞAH VE ŞAH
SULTAN TÜRBELERİNİN
KİTABELERİ İŞİĞİNDE
MİHRİŞAH KADIN MESELESİ

Prof. Dr. Hakkı ÖNKAL

1944 yılında Konya'da doğdu. İlk, orta ve yüksek tahsilini aynı şehirde tamamladıktan sonra 1966 yılında öğretmen olarak Bursa'da görevlendirildi.

1969 yılında S.Ü. İlahiyat Fakültesine asistan seçildi. 1973'de A. Ü. İslami İlimler Fakültesine asistan olarak atandı. 1977'de doktor, 1983 yılında doçent 1989 yılında profesör oldu. 1981-1982 yıllarında bir yıl Paris'te bulundu. 1999 yılı Şubat'ında D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi dekanlığına atandı. Halen bu görevi yürütmekte olan Önkal, Anadolu Selçuklu ve Osmanlı dönemi türbelerine ait kitaplar ve çok sayıda makale yayınladı. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Eyüp'te, Bostan İskelesi'nde, henüz hayatta iken kendi adına bir türbe inşa ettiren Mihrişah Valide Sultan, araştırmalarda ve ansiklopedilerde, III. Selim'in olduğu gibi Şah Sultan'ın da annesi olarak gösterilir. Oysa, yine Eyüp'te, Şah Sultan'ın yaptırdığı türbenin kitabesi, bu genel yargıyı nakzeden ifadeler içerir. Biz bu hususa Osmanlı Hanedan Türbeleri adlı kitabımızda temas etmek ve II. Eyüpsultan Sempozyum'undaki tebliğimizde de problemi tekrar dile getirmekle yetinmiştik⁽¹⁾. Aradan geçen yıllar zarfında, bildiğimiz kadarıyla, biraz sonra üzerinde duracağımız bir kitap dışında, konu ele alınıp irdelenmemiştir. Şimdi, konuyu tartışmaya geçmeden önce, kitap ve ansiklopedi maddelerindeki bilgilere kısaca göz gezdirelim. Bir el kitabı mahiyeti taşıyan M. Çağatay Uluçay'ın Padişahların Kadınları ve Kızları adlı eserinde, Mihrişah Valide Sultan şöyle tanıtılır: "III. Mustafa'nın baş kadınıdır. 1761 (1174) de Şah Sultan'ı, 1762 (1175) de III. Selim'i doğurdu. 1174, de III. Mustafa'nın ölümü üzerine Eski Saraya gönderildi (1174). 1789'da III. Selim'in padişah olması üzerine Valide Sultan oldu.Sonunda Mihrişah Sultan tutulduğu hastalıktan kurtulmayarak öldü. Eyüp'teki türbesine gömüldü 1805 (1220)."⁽²⁾ Aynı kitapta Şah Sultan'dan

da "III. Mustafa'nın kızıdır. Annesi baş kadın Mihrişah Sultan'dır. 1761 (1174 Ramazan 15) de doğdu. III. Selim'in ablasıdır." şeklinde bahsedilir⁽³⁾.

Türk Ansiklopedisi'nde Mihrişah Valide Sultan hakkında şu bilgilere yer verilir: "...İstanbul'un Eyüp semtini beğenen ve yaz aylarını çoğunlukla kızı Şah Sultan'ın Eyüp'teki sahil sarayında geçiren Mihrişah Valide Sultan'ın Eyüp'te türbesi, medresesi, kütüphanesi ve imareti vardır"⁽⁴⁾. Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi de "Saraya alınan Gürcü cariyelerdendi. 1760'da Şah Sultan'ı, 1761'de Selim'i doğurdu", demek suretiyle Mihrişah Valide Sultan Şah Sultan'ın annesi olarak tanıtılır. Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi'nde aynı ifadeler tekrar edilir⁽⁵⁾.

Üzerinde duracağımızı ifade ettiğimiz kitap, Eyüpsultan Vakfı tarafından yayımlanan Mehmet Nermi Haskan'ın Eyüpsultan Tarihi adlı eseridir. Müellif, kitabının 189. sayfasında Mihrişah Valide Sultan'ı yukarıda verilen bilgiler çerçevesinde tanıtır: "Mihrişah Valide Sultan, III. Mustafa'nın baş kadınıdır. 1174 (1761)de, Şah Sultan'ı, 1175 (1762) de III. Selim'i doğurdu. Oğlunun padişah olması üzerine Eskisaray'dan gelerek Valide Sultan oldu.

1 Hakkı Önkal, Osmanlı Hanedan Türbeleri, Ankara, 1992, s. 248; H. Önkal, "Eyüp Türbeleri" II. Eyüpsultan Sempozyumu, Tebliğler, 8-10 Mayıs 1998, İstanbul, 1998. s. 75.

2 M. Çağatay Uluçay, Padişahların Kadınları ve Kızları, Ankara, 1980, s. 99.

3 M. Çağatay Uluçay, a.e., s.101.

4 İ. Parmaksızoğlu, "Mihrişah Valide Sultan" Maddesi, Türk Ansiklopedisi, C.XXIV, Ankara, 1976, s.154.

5 Necdet Sakaçoğlu, "Mihrişah Sultan" Maddesi, Türk Ansiklopedisi, C.2, İstanbul, 1999, s.214; Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, C.16, İstanbul, 1986, s. 8154.

6 M. Nermi Haskan, Eyüpsultan Tarihi, İlaveli İkinci Baskı, İstanbul, 1996, s.189.

7 M. Nermi Haskan, a.e., s.222.

8 Hakkı Önkal, a.e., s. 247-248.

Foto 1; Şahsultan Camii, Kazım Zaim, Belediye arşivi

Foto 2; Mihrişah Valide Sultan Türbesi öngörünüş, Kazım Zaim, Belediye arşivi

Foto 3; Mihrişah Valide Sultan Türbesi içi, Kazım Zaim, Belediye arşivi

"Mihrişah Valide Sultan 22 Receb 1220 (16 Ekim 1805) çarşamba günü Topkapı sarayında vefat etti. Cenazesi büyük bir törenle, Edirnekapı'dan götürülerek hayatta iken yaptırdığı türbesine gömüldü."⁽⁶⁾ Aynı müellif, Şah Sultan Türbesi bahsinde, 33 sahife önce yazdıklarını unutarak, Şah Sultan'ın annesinin bir başka Mihrişah olduğunu söylemek suretiyle doğruyu ifade eder⁽⁷⁾. Esasen Şah Sultan Türbesinin dış kapısı üzerindeki uzun manzum kitabe, bu hakikati iki yüzyıldan beri fısıldamaktadır. Kitabenin tam metni şöyledir⁽⁸⁾.

nin Mihrişah olduğu ve Mihrişah'ı III. Mustafa'nın ikinci kadın eylediği belirtilmektedir. Müteakip beytlerde Mihrişah Kadının vefat ettiği ve kızı Şah Sultan'ın annesine 1215/1800-1801 de bir türbe yaptırdığı anlaşılmaktadır. Böylece bu kitabe ile, Sultan III. Mustafa'nın karısı, III. Selim'in kız kardeşi Şah Sultan'ın annesi olan ve fakat ikinci kadınlığa yükselebilmiş bir Mihrişah Kadından haberdar oluyoruz. Acaba bu Mihrişah Kadın, III. Selim'in annesi Mihrişah Valide Sultan'la aynı şahıs olabilir mi? Değilse, Sultan III. Mustafa'nın biri başkadını diğeri ikinci kadını olan Mihrişah adında iki zevcesi mi vardı? Şimdi bunları kısaca irdeleyelim.

9 M. Süreyya, Sicill-i Osmani, C. 1, İstanbul, 1308, s. 45.

10 Cevdet Paşa, Tarih-i Cevdet, C. 8, İstanbul, 1309, s. 15.

11 M. Süreyya, a.e, C.1, s. 83.

12 B.HMH 21670-a

1 -Gevher-i ser-tâc-ı 'iffet zib ü fer-i saltanat
Revna-k-ı ismet-sarây devlet-i dîn-i mübîn
2 -Şah Selîm-i saltanat-pîrâyenin hemşiresi
Şah Sultan bint-i merhum Mustafa Hân-ı güzîn
3 -Mihrişah kadın ki oldur mâder-i pür-şefkati
İsmeti nûruyla bulmuştu ziyâ rû-yi zemîn
4 -Onu Sultan Mustafa ikinci kadın eyleyip
Devletinde görmüşidi râğbeti ol nâzenin
5 -Çıktı elden ol hümâ uçtu firâz-ı sidreye
Girdi hayfa halk-ı âlem mâteme oldu hazîn
6 -Kıldı ifrât-ı riâyet işte hakk-ı mâdere
Yaptı âli türbe kabr-i evzen müstahkem metîn
7 -Yaptı hem bir mekteb-i ra'nâ civâr-ı türbede
Halkı hüsn-i âlem-ârâsı eder hayret-karîn
8-Şâd eder merhûmenin rûhun çü savt-ı bülbülân
Dâim etfal okudukça onda Kur'an-ı mübîn
9 -Gel duâ-yı hayra âgâz et gönül ihlâs ile
Hayr olan da'vâtı reddetmez Mücibü's-sâilîn
10- Mihrişah kadın riyâz-ı cenneti edip makarr
Cilvegâh-ı ola yâ Rab gülşen-i huld-i berîn
11-Yazdı İhyâ hâme-i mu'ciz-beyan bir beyt kim
Mündericdir onda garra iki târih-i güzîn
12-Şah Sultan yapdı zîbâ türbe-i vâlâ-yı nev
Mihrişah kadına adn ola bu me'vâ-yı berîn.
1215

Kitabenin ikinci beytinde, Şah Sultan'ın III. Sultan Mustafa'nın kızı ve III. Selim'in kız kardeşi olduğu vurgulandıktan sonra üçüncü ve dördüncü beytlerde onun annesi-

Foto 4; Mihrişah Valide Sultan Türbesi, Kazım Zaim, Belediye arşivi

1- Kitabede, Şah Sultan tarafından kendisine türbe yaptırılan Mihrişah Kadın'dan, vefat ettiği 1800'de, Sultan III. Mustafa'nın ikinci kadını olarak bahsedilmektedir. Eğer bu Mihrişah Kadın, III. Selim'in annesi idiyse 1215/1800'de hazırlanan kitabede ikinci kadın değil, Valide Sultan olarak anılmak icab ederdi. Zira bu yılda III. Selim Osmanlı tahtındadır ve annesi de valide sultan ünvanına sahiptir.

2- Şah Sultan tarafından annesi Mihrişah Kadın için yaptırılan türbe, III. Selim'in de annesi olduğu iddia edilen aynı kişiye yaptırıldı ise Eyüp'te Mihrişah Valide Sultan Türbesi diye anılan yapı kim için ve ne zaman yapılmıştır? Mihrişah Valide Sultan imâretinin ana yapısı mahiyetinde olan türbe, bani kitabesi ihtiva etmez. Ancak ulaştığımız arşiv belgeleri ve türbenin avlusuna geçişi sağlayan kapının iki tarafında uzanan pencere duvarın üzerinde yer alan kitabelerden bu türbenin 1796'da Mihrişah Valide Sultan adına inşa edildiği tereddüde mahal bırakmayacak bir açıklıkla tespit edilebilmektedir. Binaenaleyh Bostan İskelesi'ndeki bu türbe, III. Selim'in annesi olan Valide Sultan'a yani Mihrişah Valide Sultan'a aittir. Buna göre diğeri bir başka Mihrişah için yapılmış olmalıdır.

3- Şah Sultan Türbesinin avlu kapısı üzerindeki kitabe, Mihrişah Kadın'ın 1215/1800 de vefat ettiğini bildirmektedir. Acaba, valide sultan olarak tanınan Mihrişah'ın vefat tarihi nedir? Sultan III. Mustafa'nın ikinci kadını Mihrişah'ın yukarıda da belirttiğimiz üzere, 1840'de vefat ettiğini kitabeden öğreniyoruz. Bunu Sicill-i Osmanî'de Mehmed Süreyya teyid eder. Eserde Şah Sultan tanıtılırken, "...validesi kadın efendi türbe inşa olunurken vefat etmekle oraya defn edilmiştir".⁽⁹⁾ kaydı düşülerek, Mihrişah Kadın'ın vefat tarihinin, türbenin inşa edildiği 1215 yılı olduğu hususunda herhangi bir tereddüde mahal kalmaz. Ayrıca sandukasındaki kitabe de bu tarihi tekrar eder.

Valide Sultan olarak bilinen Mihrişah Sultan ise muhtelif kaynakların ittifak ettikleri üzere 1220/1805'de vefat etmiştir. Tarih-i Cevdet, 1220 senesi vekayii içinde bu haberi şöyle verir: "Recebin yirmi ikinci çihar

şembe günü Sultan Selim Han Hazretlerinin valide-i mükerremeleri Mihr-i, Şah Sultan fevt olmağla azim âlây ile Topkapı saray-ı hümayunundan alınıp Edirnekapusu'ndan ihraç ile Hazret-i Halid Radyallahü anh civarında bina etmiş olduğu türbesine defn olundu"⁽¹⁰⁾. Sicill-i Osmanî'de Mehmed Süreyya da aynı gün ve tarihi verir⁽¹¹⁾. Puşide-sindeki kitabe de bu tarihi teyid eder. Böylece Valide Sultan Mihrişah'ın III. Mustafa'nın İkinci Kadını Mihrişah'tan beş yıl sonra vefat ettiği kesin bir şekilde anlaşılmaktadır.

Yukarıda serdedilen bütün bu hususlardan sonra, Sultan III. Mustafa'nın, biri Şah Sultan'ı doğuran ve ikinci kadınlığa kadar yükselen, diğeri III. Selim'i doğuran ve mehd-i ulya olarak valide sultan olan Mihrişah adında iki ayrı kadınının olduğunu; bunların her birinin ayrı ayrı türbelerde medfun bulunduğunu, Mihrişah Valide Sultan'ın hayatta iken kendisinin yaptırdığı, İkinci Kadın Mihrişah'ın ise kızı Şah Sultan'ın inşa ettirdiği türbede yattıklarını; bunların beş yıl arayla vefat ettiklerini kesin olarak ileri sürebiliriz. Böylece, Sultan III. Selim ile Şah Sultan'ın ana-baba bir (ah lehüma) kardeş oldukları hakkındaki bilgi, görüş, iddia ve zannın tamamen geçersiz olduğu tesbit edilmektedir. Esasen 1188 Ramazan /1774 Kasım tarihli ve Şah Sultan'ın annesi İkinci Kadın Efendi'ye ait Havas Mahmud Paşa kazasına tabi Mûsîçe denilen köyde bulunan Pehyeni adlı bir çiftlikle ilgili eşya, hububat ve hayvanların dökümünü veren belge⁽¹²⁾ ikinci bir Mihrişah Kadın'ın varlığında şüphe bırakmaz

Foto 5; Mihrişah Valide Sultan İmaret haziresi, Kazım Zaim, Belediye arşivi

